

Jarosław Ławski

Uniwersytet w Białymstoku

Katedra Badań Filologicznych „Wschód – Zachód”

ORCID: 0000-0002-1167-5041

PROFESOR ANDRZEJ BARANOW (1959–2024)

WSPOMNIENIE

Gdy On coś weźmie,
kto Mu odbierze?
Kto zapyta: Co czynisz?

*Księga Joba*¹

Tak trudno pisać w czasie przeszłym o kimś, kto był nam znany, zapisał się w naszym życiu. Śp. prof. Andrzej Baranow był człowiekiem, z którym nawet krótkie spotkanie – zawodowe czy prywatne – trudno było zapomnieć. Zналиśmy go jako cenionego badacza literatury rosyjskiej, polskiej i litewskiej, lecz równie mocno zapamiętany zostanie w Wilnie i Białymstoku (zresztą nie tylko tu!) jako człowiek otwarty, lubiący dzielić się dobrem, potrafiący bezinteresownie wspomóc kolegów, których dopiero co poznał, przyjaźnie nastawiony do wszystkich, nawet tych, którzy okazują wobec ludzi rezerwę, nieufność.

Lubił dzielić się dobrem, bo sam był dobry.

Oczywiście – miał też ciekawy profil zawodowy, poruszając się po obrzeżach i na skrzyżowaniach trzech kultur, których języki opanował: rosyjskiej, litewskiej i polskiej. Zablysnął jako współorganizator międzynarodowych, polsko-litewskich konferencji naukowych (o czym jeszcze wspomnimy), lecz jeszcze cenniejszy jest dla nas jego obraz ludzki: ciepłego, dobrego człowieka, rzetelnego badacza, który przekraczając ograniczenia narzucone mu przez sytuację, w jakiej się

¹ *Księga Joba*, 9, 12, cyt. za: *Biblia to jest Pismo Święte Starego i Nowego Przymierza*. Przekład z języka hebrajskiego, aramejskiego i greckiego, przeł. P. Zaremba, Poznań 2020, s. 616.

znalazł (on, Rosjanin, zamieszkały i pracujący w Wilnie, dojeżdżający do Polski – wszystko w czasach wzrastających napięć na linii Rosja–Zachód), znajdował ze wszystkimi ludźmi, jakich spotykał, nić porozumienia, jakiejś obopólnej sympatii w najgłębszym, pierwotnym znaczeniu tego słowa.

Trudno o t a k i e j osobowości pisać tylko w formule wspomnienia, w wymiarze pamięci. Jeszcze w 2023 roku zorganizował ostatnią z sesji w swoim życiu o wielokulturowym Wilnie w 700-lecie tego miasta², jeszcze snuł plany kolejnych projektów, jeszcze przesłał niepokojące, ale niezapowiadające katastrofy listy o swych kłopotach ze zdrowiem – gdy doszła nas porażająca wiadomość o Jego śmierci. Jakże przedwczesnej i bezwzględnej wobec Niego i nas, którzyśmy Go znali.

Zapis życia

Śp. Andrzej Baranow połączył w swym życiorysie trzy kultury, które na przełomie XX i XXI wieku znalazły się w strefie napięć, jeśli nie na kolizyjnym kursie: rosyjską – macierzystą, domową; polską – w którą wrósł bardzo głęboko za sprawą Żony i przyjaciół, wileńskich Polaków, oraz litewską – którą od jej językowych podstaw lojalnie przyswajał jako mieszkaniec grodu nad Wilią. W obrazie śp. Profesora Baranowa rosyjskość po latach spędzonych na Litwie i w Polsce splata się z polskością: tą litewską polskością, potem także w odmianie wschodniopolskiej, białostockiej. Jego tożsamość nasiąka też w owych latach litewskością, traktowaną przezeń jako badawcze, ale i życiowe wyzwanie.

Andrzej Baranow był Rosjaninem – urodził się w starej, centralnej, rozciągającej się daleko na północny-wschód od Moskwy nadwołżańskiej Kostromie – 24 sierpnia 1959 roku. Rodzice nie byli rosyjskimi inteligentami: ojciec Iwan pracował jako ślusarz w fabryce tkackiej, matka, Zinaida Baranowa, była krawcową; jego starszy brat, Władimir Baranow, obecnie emeryt, wybrał karierę w wojsku. W Kostromie zachował się położony malowniczo nieopodal brzegów Wołgi dom po rodzicach, który rzadko, ale przynajmniej, jak mówił, raz w roku odwiedzał. Zbudowali go ojciec z wujem w 1959 roku, gdy urodził się śp. Andrzej. Tu ukończył kostromską szkołę elementarną, potem średnią, by w roku 1980 zdać maturę.

Poszedł na studia filologiczne, czego nie zapowiadała rodzinna tradycja. Ukończył je na Wydziale Filologicznym Państwowego Uniwersytetu im. Niekrasowa

² Ostatnią sesją śp. prof. Baranowa, którą zaplanował i współorganizował, była ta, której materiały zawiera nasza monografia: IV Międzynarodowa Konferencja Naukowa z cyklu „Bilingwizm w Europie Środkowo-Wschodniej. Literatura, język, kultura”: „Wilno wielokulturowe: tradycja i nowoczesność. Literatura – język – świadectwa historii. Sesja Jubileuszowa na 700-lecie miasta Wilna”, Wilno, 28–29 września 2023 r.

w Kostromie³, a po nich podjął pracę wykładowcy na kilku uczelniach radzieckich i rosyjskich, wykładając literaturę powszechną; najdłużej pracował w Szujskim Instytucie Pedagogicznym w obwodzie iwanowskim, również położonym na północny-wschód od Moskwy⁴.

Wybór literatury powszechnej jako przedmiotu, którego się naucza, wydaje się znamienity: to on ukierunkował Jego zainteresowania polonistyczne i poprowadził badacza na studia polonistyczne w najważniejszym rosyjskim ośrodku tego typu: Uniwersytecie Moskiewskim im. Łomonosowa, gdzie na Wydziale Filologicznym zrobił najpierw doktorat, a potem się habilitował. Jego promotorką została znakomita polonistka rosyjska, prof. Jelena Cybienio (1923–2011), kierująca do 2001 roku na tejże uczelni Katedrą Filologii Słowiańskiej⁵. Był to czas niewątpliwie naukowego wzrastania pod kierunkiem znakomitej literaturoznawczynie, bardzo cenionej i w Polsce. Studenci mieli tu bezpośredni kontakt z wybitnymi polonistami rosyjskimi, takimi jak prof. Cybienio i prof. Choriew, mogli słuchać wykładów profesorów z Polski, na które przyjeżdżali między innymi prof. Stanisław Makowski, prof. Andrzej Zbigniew Makowiecki i prof. Janusz Rohoziński. Zajęcia na studiach doktoranckich, przypadające na lata 1987–1990, odbywały się w trzyosobowej grupie, którą tworzyli: Andrzej Baranow, Jego przyszła Żona Halina Turkiewicz oraz pochodząca z Woroneża bohemistka Lena Koftun.

W wieku 31 lat, w 1990 roku, Andrzej Baranow obronił w Moskwie napisany pod kierunkiem prof. Jeleny Cybienio doktorat *Stefan Żeromski i literatura rosyjska* (po latach w zmienionej formie wyjdzie on jako książka w Polsce)⁶. Ledwie siedem lat później – w 1997 r. – habilitował się na tej samej uczelni na podstawie rozprawy *Fiodor Dostojewski a literatura polska*⁷. Recenzentem obu prac Jego i dr Haliny Turkiewicz był prof. Choriew. Prace śp. Andrzeja recenzowali ponadto profesorowie Swietłana Musijenko, Asta Piotrowska, Maria Michajłowa, Natalia

³ Kostroma liczy około 280 tys. mieszkańców, leży nad Wołgą u ujścia do niej rzeki Kostromy. To ważny ośrodek prawosławia, w którym przechowywana jest Fiodorowska Ikona Matki Bożej. Miasto uniwersyteckie: obecnie istniejący w tym mieście Państwowy Uniwersytet Kostromski powstał w 2016 r. z połączenia Państwowego Kostromskiego Uniwersytetu im. Niekrasowa z Kostromskim Państwowym Uniwersytetem Technologicznym. Prof. Baranow studiował na Uniwersytecie im. Niekrasowa.

⁴ Szuja to niewielkie, 60-tysięczne miasto rosyjskie, od którego wzięła nazwę dynastia Szujskich; znajduje się tu m.in. XVIII-wieczny prawosławny Sobór Zmartwychwstania Pańskiego; miasto znane od XIX wieku z wyrobu tekstyliów, których pierwszą manufakturę założył w 1722 roku car Piotr Wielki.

⁵ Zob. W. Kajtoch, *Profesor Jelena Zacharowna Cybienio (1923–2011)*, „Polonistyka” 2011, s. 11–21; W. Choriew, *Pamięci Jeleny Zacharowny Cybienio*, „Postscriptum Polonistyczne” 2011, nr 1 (9), s. 323–327.

⁶ A. Baranow, *Rossica Stefana Żeromskiego. Wybrane konteksty i dyskursy*, Białystok 2020.

⁷ Tenże, *Dostojewski i literatura polska (do 1918 roku)*, Wilno 2001.

Michalska. Moskiewskie studia doktoranckie i czas pracy nad habilitacją wprowadziły Go w świat uczniów i przyjaciół najwybitniejszego rosyjskiego polonisty drugiej połowy XX wieku, prof. Aleksandra W. Choriewa (1932–2012)⁸, postaci błyskotliwej, charyzmatycznej, powiązanej wieloma nićmi – zawodowymi i osobistych relacji, przyjaźni – z Polską.

To wtedy poznał licznych uczniów prof. Cybienko i prof. Choriewa, którzy tworzyli potem katedry polonistyki na obszarze dawnego Związku Radzieckiego. Byli to między innymi prof. Wera Occheli, która osiadła ostatecznie w gruzińskim Kutaisi⁹, dr Swietłana Spass z Białorusi, dr Ałła Mardijewa z Ukrainy i prof. Swietłana Musijenko (1939–2023), twórczyni Katedry Polonistyki w białoruskim Grodnie, z którą toczył pewien na poły humorystyczny spór o pierwszeństwo w zakładaniu ośrodków polonistycznych w Wilnie i Grodnie¹⁰.

Moskiewski okres w życiu Andrzeja Baranowa przyniósł jeszcze jedno wydarzenie, które określiło Jego życie: w 1986 roku na konferencji slawistycznej poznał przyszłą docent doktor – Halinę Turkiewicz (ur. 1957), Polkę z Wilna, doktorantkę w tym samym ośrodku¹¹. 26 sierpnia 1993 roku wstąpił z nią w związek małżeński, czego konsekwencją były częste wizyty w Wilnie, a w 1999 roku, gdy uzyskał kartę stałego pobytu na Litwie, przeniesienie się do Wilna, osiedlenie na Litwie. Żona była odtąd wierną towarzyszką wszystkich Jego dokonań i wyborów życiowych, naukowych, przedsięwzięć dydaktycznych i organizacyjnych. Dzięki niej, jak mówił, spolonizował się w środowisku wileńskich Polaków, co zawsze z dumą i kordialnym humorem podkreślał.

Publikować zaczął jeszcze w Rosji – najwcześniejsze znane jego prace sięgają roku 1984 i czasu moskiewskich studiów. Rozwinął się jako badacz pograni-

⁸ Zob. O. Cybienko, *Pamięci Wiktora Aleksandrowicza Choriewa*, „Postscriptum Polonistyczne” 2013, nr 1 (11), s. 299–303; *Pogranicza, Kresy, Wschód a idee Europy*, Seria II: *Wiktor Choriew in memoriam*, idea i wstęp J. Ławski, red. A. Janicka, G. Kowalski, Ł. Zabielski, Białystok 2013; *Den’ i vsâ žizn’: svetloj pamâti Wiktora Aleksandrowiča Horeva posvâšaetsâ... Sbornik naučnyh rabot*, pod redakcją S. F. Musienko, Grodno 2013.

⁹ W 2019 roku byliśmy z prof. Baranowem w Kutaisi na dużym kongresie humanistów gośćmi prof. Wery Occheli. Prof. Baranow opublikował z niego sprawozdanie: A. Baranow, *Międzynarodowa Interdyscyplinarna Konferencja Naukowa „Nauki humanistyczne w erze globalizacji”, Kutaisi, 1–2 listopada 2019. Sprawozdanie*, „Bibliotekarz Podlaski” 2019, nr 4, s. 423–429.

¹⁰ Zob. *Polska, Rosja, Białoruś. Perspektywy współpracy humanistów. Seminarium. Białystok, 14 marca 2014 roku*, wstęp i red. J. Ławski, Białystok 2021, s. 44–45. Por. H. Turkiewicz, *Wczoraj i dziś polonistyki Uniwersytetu Pedagogicznego w Wilnie*, „Konspekt” 2000, z. 4, s. 82–84.

¹¹ Zob. *Halina Turkiewicz*, Stowarzyszenie Naukowców Polaków Litwy, <https://www.sup.lt> [dostęp: 17.08.2025]: „W latach 1987–1990 odbyła studia doktoranckie w Katedrze Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu im. M. Łomonosowa w Moskwie. W roku 1991 obroniła pracę doktorską na temat *Powieść Jarosława Iwaszkiewicza (ewolucja metody twórczej)*”. Prof. Baranow doktoryzował się w tym samym roku również w Moskwie.

czy kulturowych, językowych, literackich w Wilnie, gdzie od 2003 roku pracował w Katedrze Filologii Polskiej i Dydaktyki Litewskiego Uniwersytetu Edukologicznego (wcześniej był to: Wileński Uniwersytet Pedagogiczny), a następnie – po włączeniu (2018) tejże uczelni w strukturę Uniwersytetu Witolda Wielkiego w Kownie – w stołecznej filii kowieńskiej uczelni, czyli w wileńskiej Akademii Edukacji VDU¹². Trudna sytuacja wileńskiego środowiska polonistycznego – podzielonego na dwa ośrodki: na Uniwersytecie Wileńskim i Wileńskim Uniwersytecie Pedagogicznym, z niezbyt wielką liczbą studentów – sprawiała, iż stale był w Wilnie pracownikiem tylko pół- lub ćwierćetatowym, z ograniczonymi możliwościami zdobycia państwowych grantów (składane wnioski nie były akceptowane).

To w Wilnie ukształtował się Jego nowy, oryginalny profil badacza pogranicza słowiańsko-bałtyckiego, komparatysty szczególnie wyczulonego na metodologiczne podstawy swej refleksji, piszącego po rosyjsku, potem po polsku i litewsku. W pewnym okresie uczony jawił się jako niemal idealna personifikacja, tak wtedy lansowanej w Europie, formuły „człowieka pogranicza” o złożonej tożsamości etnicznej, religijnej i wszelkiej innej. W jego przypadku była to złożoność uwewnętrzniona, a nie postulowana przez utopistów, złożoność trudna, tak jak trudne jest funkcjonowanie na styku bardzo różnych, konfliktujących się przez wieki kultur: rosyjskiej, polskiej, białoruskiej i litewskiej (z barierą komunikacyjną pomiędzy rodziną języków słowiańskich i bałtyckich).

W grodzie nad Wilią i Wilejką był ceniony w środowiskach polskich, rozwinął się jako autor prac komparatystycznych wyrastających z inspiracji moskiewskiej szkoły polonistyki i Choriewowskiej imagologii¹³, ale zasilanych wpływami najnowszych kierunków zachodnich. Jako dydaktyk – lubiany przez studentów – prowadził tu zajęcia z literatury pozytywizmu, Młodej Polski, teorii literatury i metodologii komparastyki, polsko-litewskich związków literackich. Jeszcze w okresie moskiewskim ukształtował się jego zestaw pisarskich osobowości, które badał. Byli to Juliusz Słowacki, Antoni Baranowski, Henryk Sienkiewicz, Bolesław Prus, Eliza Orzeszkowa, Stanisław Przybyszewski, Stefan Żeromski, Jarosław Iwaszkiewicz, Maria Dąbrowska i Anna Kowalska, Czesław Miłosz – pisarze przepatrywani *sub specie* ich związków z kulturą rosyjską; i na odwrót: u pisarzy rosyjskich, takich jak Dostojewski, szukał ich relacji i powiązań z kulturą polską.

Już w okresie wileńskim poszerza to pole zainteresowań o twórców z polsko-litewskiego styku kulturowego i pisarzy polskich, litewskich, polskich i naraz litewskich, o których sporo publikował również w ramach rozwijanego na Litew-

¹² Rosyjska habilitacja prof. Baranowa została na Litwie nostryfikowana w 2003 r.

¹³ Zob. V. Samsonov, *Współczesne rosyjskie badania imagologiczne. Rekonesans*, „Bibliotekarz Podlaski” 1/2021, s. 237–253.

skim Uniwersytecie Edukologicznym projektu „Tożsamość na styku kultur / *Tapatybė kultūrų sankirtoje*”¹⁴.

Jako się rzekło, trudna sytuacja wileńskiej polonistyki skłaniała do poszukiwania pracy w innych ośrodkach: Badacz złożył więc wnioszek i wygrał konkurs na stanowisko profesora literaturoznawstwa wschodniosłowiańskiego na Uniwersytecie w Białymstoku¹⁵. Od 1 października 2017 roku dr hab. Andrzej Baranow zatrudniony został jako profesor uczelniany literatur wschodniosłowiańskich na Wydziale Filologicznym w Pracowni Komparatystyki Kulturowej, wchodzącej w skład Katedry Badań Filologicznych „Wschód – Zachód”. Pracownia i Katedra to jednostki literaturoznawcze o ukierunkowaniu komparatystycznym, w których pracują poloniści, rusycyści i białorusyści. Jego kolegami z Pracowni są odąd dr hab. Krzysztof Korotkich, prof. UwB (późniejszy prorektor uczelni), badacz romantyzmu i literatury współczesnej, oraz dr Paweł Wojciechowski, zajmujący się piśmiennictwem Młodej Polski i polsko-szwedzkimi paralelami kulturowymi. Razem tworzą (niezrealizowany) projekt badań nad mitami, mitologiami Europy Wschodniej i Północnej.

Badacz – jako jedyny w Pracowni – wykłada na rusycystyce, prowadząc ćwiczenia i wykłady z literatury rosyjskiej drugiej połowy XIX wieku, metodologii badań literaturoznawczych (ulubiony przedmiot i temat Profesora!), seminaria magisterskie i doktorskie. Studentów białostockiej rusycystyki zaskakuje na początku wysokim postawieniem poprzeczki w sprawach metodologii ich prac badawczych, do czego nie byli przyzwyczajeni. W białostockim okresie (2017–2024) Andrzej Baranow wypromuje 2 doktorów¹⁶ i rozpocznie z przejściem pracę na seminarium magisterskim z czworgiem studentów filologii rosyjskiej¹⁷. To na ten okres

¹⁴ Zob. A. Baranow, *Twórczość litewsko-polskich pisarzy dwujęzycznych jako fenomen artystyczny*, [w:] *Tożsamość na styku kultur / Tapatybė kultūrų sankirtoje: zbiór studiów*, red. I. Masojć, R. Naruniec, t. 1, Wilno 2008, s. 239–248; tenże, *Tożsamość artysty w „Dziennikach” Stefana Żeromskiego. Aspekty komparatystyczne*, [w:] *Tożsamość na styku kultur / Tapatybė kultūrų sankirtoje*, T. 2: *Zbiór studiów / Mokslinių straipsnių rinkinys*, red. I. Masojć, H. Sokołowska, Wilno 2011, s. 385–393; tenże, *Książki w „Dziennikach” Jarosława Iwaszkiewicza. Dyskurs nie tylko komparatystyczny*, [w:] *Bibliotheca mundi. Studia bibliologiczne ofiarowane Janowi Leńczukowi*, red. J. Ławski, Ł. Zabielski, Białystok 2016, s. 205–216.

¹⁵ Kontrkandydatami w konkursie są dwaj profesorowie z Ukrainy.

¹⁶ Jego doktoranci to: dr Karolina Ignatowicz, *Natalia Gorbaniewska jako tłumaczka poezji polskiej. Rola tłumacza – koncepcja przekładu – kryteria wyboru autorów*, 2023; dr Kasper Grajewski, *Rossica w dziennikach Jarosława Iwaszkiewicza. Podstawowe wątki, aspekty komparatystyczne*, 2023.

¹⁷ Jego w roku akademickim 2023/2024 seminarzystki (seminarium magisterskie) to: Sandra Gul: *Проблема лишнего человека и отчуждения в «Записках из подполья» Фёдора Достоевского в контексте польской литературы («Без догмата» Генрика Сенкевича и «История греха» Стефана Жеромского)*; Olga Sidorska: *Проблематика мистики и магии*

przypada publikacja jego ważnej polskiej monografii *Rossica Stefana Żeromskiego* i planowanie tomu autorskiego o pograniczach w literaturze¹⁸. Tom o Żeromskim ukazał się w ramach ministerialnego projektu Regionalna Inicjatywa Doskonałości. Dzięki niemu śp. prof. Baranow odbył też trzymiesięczny staż w 2022 roku na Uniwersytecie Karola w Pradze, gdzie od lat miał kontakty naukowe¹⁹. Pisał wtedy do mnie (21 X 2022): „Mój staż przebiega owocnie. Poznałem ciekawych ludzi. [...]. Pisać o Pradze, będąc w samej Pradze, jest cudownie. Mam różne pomysły, w tym zorganizowania naszej kolejnej konferencji komparatystycznej w Wilnie, obejmującej Uniwersytet Karola, UwB i VDU”. Pamiętam radość, z jaką opowiadał o czasie spędzonym w Pradze, gdzie odwiedziła go Małżonka.

Bez uszczerbku dla dydaktyki – co należy podkreślić! – godził zajęcia na białostockiej rusycystyce z zajęciami na wileńskiej polonistyce, co jest też zasługą Jego oddanej Żony, doc. dr Haliny Turkiewicz. Na Uniwersytecie w Białymstoku staje się członkiem Rady Wydziału Filologicznego, Rady Dyscypliny Literaturoznawstwo, a także przewodniczącym Komisji ds. zatwierdzania tytułów prac magisterskich, w czym jest zaangażowany, pryncypialny, wnikliwy. Zyskuje szybko zaufanie i akceptację środowiska białostockich rusycystów i polonistów²⁰. Przez studentów jest nie tylko ceniony, lecz bardzo lubiany. Okazuje się bowiem wykładowcą i wymagającym, i serdecznie na nich otwartym, a zawsze niezwykle rzetelnie przygotowanym do zajęć, punktualnym i obowiązkowym. To ostatnie nabiera znaczenia, gdy zrozumieć, że stale funkcjonuje tak w Wilnie, jak w Białymstoku, miastach oddalonych o 307 kilometrów, mimo wszystko rozdzielonych granicą.

Co ujmuje w sylwetce ludzkiej i naukowej śp. prof. Andrzeja Baranowa, to to, że zawsze snuł marzenia i plany. Czynił to jednak z przezorną ostrożnością, wiedząc, że życie i Stwórca, w którego opiekę wierzył, mają wobec nas plany własne. Kiedy w 2024 roku nagle odszedł, mieliśmy już ustalony temat kolejnej se-

в сборнике Николая Гоголя «Вечера на хуторе близ Диканьки» в контексте литературы польского и немецкого романтизма; Natalia Szwarz: Польский компаративистский контекст «Записок из Мёртвого дома» Фёдора Достоевского; Valeriya Vezhal: Готическая традиция в русской литературе XIX века («Вечера на хуторе близ Диканьки» Николая Гоголя и «Чёрный монах» Антона Чехова). Opiekę promotorską po prof. Baranowie przejął nad seminarzystkami dr hab. Grzegorz Czerwiński, prof. UwB.

¹⁸ Monografia *Rossica Stefana Żeromskiego* – dedykowana „Halince” – ukazała się w ramach projektu MNiSW Regionalna Inicjatywa Doskonałości, realizowanego w latach 2014–2022 w dyscyplinach literaturoznawstwo i językoznawstwo na Wydziale Filologicznym UwB. Uczestnik projektu składał wniosek konkursowy, rozpatrywany przez specjalną komisję.

¹⁹ Zaproszenie na staż wystawił prof. Jiří Januška, kierownik Katedry Studiów Środkowoeuropejskich, zaś w jego zorganizowaniu pomogły dr Michala Benešová z Wydziału Sztuk oraz dr Renata Rusin-Dybalska.

²⁰ Z jednym wyjątkiem: uczonej, której słusznie wskazał na zbyt szeroki zakres czasowy, jaki obejmują jej prace magisterskie.

sji komparatystycznej na Litwie, osnutej wokół związków natury i mitologii na pograniczu litewsko-polsko-słowiańskim, która miała się odbyć w 2026 roku. Organizacja polsko-litewskich konferencji, o czym za chwilę, była jego głęboko uwewnętrznioną pasją, „priorytetem”. Zbliżając się do wieku emerytalnego, wcale nie planował zwolnienia tempa, choć zdrowie – zwłaszcza po ciężko przechorowanym koronawirusie, pandemii – stale dawało o sobie znać. Planował monografię komparatystyczną, obejmującą szeroką przestrzeń słowiańsko-bałtyckich związków literackich (polskich, czeskich, rosyjskich, litewskich, białoruskich), która w zamierzeniu miała stać się podstawą polskiego wniosku awansowego, profesorskiego. Namawialiśmy Go do tego wysiłku, pragnąc jak najdłużej zachować cennego pracownika, poważanego dydaktyka i nade wszystko przyjaciela, dobrego Człowieka.

Jeszcze na Konferencji organizowanej przez nas wraz z Centrum Polonistycznym Uniwersytetu Wileńskiego w Wilnie 7–8 listopada 2024 r. zamierzał wraz z Małżonką wygłosić referat w nowo otwartym gmachu Filii Uniwersytetu w Białymstoku w Wilnie²¹. Długo bagatelizowane, niewielkie tymczasem skałeczenie stopy rozwinęło się w ciągu miesiąca w zakażenie ogólnoustrojowe, sprowadzając śmierć. Zamiast zaplanowanego na ten dzień Jego wystąpienia – 8 listopada 2024 roku na cmentarzu parafialnym w Podbrzeziu odbył się pogrzeb śp. Profesora Andrzeja Baranowa, którego oprócz rodziny i pracowników wileńskich uczelni pożegnała także delegacja z Polski²².

Zmarł 5 listopada 2024 r. w Wilnie. Wiadomość ta spadła na nas jak grom.

Wileńskie konferencje

Prof. Andrzej Baranow był czynnym uczestnikiem życia naukowego, szczególnie konferencji naukowych. Zapamiętałem Go w tej roli jeszcze z słynnej sesji Mickiewiczowskiej w Grodnie w 1997 roku; potem, już po 1999 roku, gdy przeniósł się do Wilna, przyjeżdżał także do Białegostoku, przybył między innymi na dużą Międzynarodową Konferencję Naukową „Pogranicza, Kresy, Wschód a idee Europy” w 2011 roku. Na jednej z kolejnych sesji (prawdopodobnie w marcu 2014 r. w Białymstoku na spotkaniu badaczy z Europy Środkowo-Wschodniej) musiały zawiązać się bliższe relacje między mną a prof. Baranowem

²¹ 8 listopada 2024 r. w Filii UwB w Wilnie prof. Baranow i doc. Turkiewicz mieli wygłosić referat *Dwudziestowieczna Wileńszczyzna w eseistycznym ujęciu Tadeusza Tomaszewskiego*. Tego dnia w Podbrzeziu byliśmy na Jego pogrzebie.

²² W skład delegacji weszli: prof. Anna Janicka, prof. Krzysztof Korotkich, prof. Jarosław Ławski.

i jego Żoną, doc. dr Haliną Turkiewicz, bo już w 2015 roku zainaugurowaliśmy wspólnie pod hasłem „Zagadnienia wielokulturowości”²³ nowy projekt konferencyjny i publikacyjny. To dzięki sukcesowi owego projektu w 2017 roku prof. Baranow zwycięsko przystąpił do konkursu na stanowisko profesora Uniwersytetu w Białymstoku.

Po Jego zatrudnieniu w Polsce zaproponowałem, by konferencje na Litwie przekształcić w cykliczny projekt polsko-litewski, koordynowany wspólnie przez Centrum Języka Polskiego, Kultury i Dydaktyki na Wydziale Filologicznym Litewskiego Uniwersytetu Edukologicznego oraz Katedrę Badań Filologicznych „Wschód–Zachód” z Wydziału Filologicznego Uniwersytetu w Białymstoku. Przystał na to bez długich rozmyślań, znajdując też wsparcie swojej Małżonki dla tej idei. W latach 2015–2023 zorganizowaliśmy wspólnie VI międzynarodowych konferencji naukowych²⁴, które zyskały spory rozgłos w Polsce, na Litwie, Białorusi, Ukrainie, ale też gościły referentów z Niemiec, Wielkiej Brytanii i Austrii. Warto zaznaczyć, że był to czas narastających napięć geopolitycznych, wojny na Ukrainie i pandemii. Bez entuzjazmu i doskonałej organizacji nie udałooby się tych przedsięwzięć zorganizować. Ze strony polskiej uczestniczyli w nich badacze z wszystkich chyba większych uniwersytetów – łącznie brało w nich udział, w tym wystąpiło z referatami, około dwustu osób. W 2018 roku partnerem sesji – dzięki prof. Violetcie Wróblewskiej – został Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, potem w 2022 roku – dzięki zaangażowaniu prof. Lucjana Suchanka – współorganizatorem był Wydział I Filologiczny Polskiej Akademii Umiejętności²⁵. Stałym partnerem spotkań była Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku, kierowana najpierw przez dyr. Jolantę Gadek, a następnie dyr. Beatę Zadykiewicz, sprawnie kierująca sesyjnymi przygotowaniem przez swój Dział Badań, którego ster dzierżył dr Łukasz Zabielski.

Dzięki zespołowemu działaniu udało się przeprowadzić VI bardzo trudnych organizacyjnie imprez na Litwie – w Wilnie, Oniksztach, Szetejniach, Borej-kowszczyźnie. Śp. Andrzej Baranow doskonale kierował całą logistyką litewskich wypraw. Nie było to łatwe, wzięwszy pod uwagę państwowo-organizacyjne, kulturowe i językowe różnice pomiędzy oboma krajami oraz osobliwe, historycznie ugruntowane powinowactwa i różnice między nimi. Ale to się nam właśnie udało

²³ „Zagadnienia wielokulturowości” przekształciły się w projekt „Bilingwizm w Europie Środkowo-Wschodniej: Literatura, język, kultura. Studia” (2017).

²⁴ W ramach cyklu były to cztery sesje – poza cyklem sesja o folklorze i konferencja o wileńskich kręgach Adama Mickiewicza.

²⁵ Konferencja miała charakter jubileuszowy, odbywała się w ramach Roku Romantyzmu Polskiego uchwalonego przez Sejm RP, upamiętniającego 200. rocznicę wydania I tomu *Poezji* Mickiewicza w Wilnie w 1822 r. Finansowano ją z projektu RID.

– śp. prof. Baranow i doc. Turkiewicz zawsze mieli wszystko perfekcyjnie przygotowane na przyjęcie zagranicznych gości.

Przypomnijmy te przedsięwzięcia i ich wyniki:

– Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Dwujęzyczni pisarze polscy i litewscy. Zagadnienia bilingwizmu w kulturze polskiej i litewskiej. Literatura – kultura – język”, Wilno–Szetejnie, 8–9 X 2015 r. Organizatorzy: Litewski Uniwersytet Edukologiczny, UwB²⁶.

Efekt: (monografia) *Zagadnienia bilingwizmu*, pod red. Ł. Zabielskiego, Seria I: *Dwujęzyczni pisarze litewscy i polscy*, red. A. Baranow, J. Ławski, Białystok – Vilnius 2017, 619 s.

– II Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Dwujęzyczni pisarze litewscy i polscy XIX i XX wieku: Perspektywa komparatystyczna. W kręgu inspiracji Mickiewicza i Baranauskasa”, Wilno – Onikszty 12-13 X 2017 r. Organizatorzy: VDU, UwB, Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku²⁷.

Efekt: (numer monograficzny) *Bilingwizm w Europie Środkowo-Wschodniej*, „Bibliotekarz Podlaski” 2019, nr 2 (XLIII), 462 s.

– III Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Bilingwizm w Europie Środkowo-Wschodniej. Literatura, język, kultura: Rodzina Miłoszów i inne rody pogranicza litewsko-polskiego. Historia, losy, świadectwa literackie”, Wilno, 8-9 listopada 2019 r. Organizatorzy: UwB, Akademia Edukacji VDU, Książnica Podlaska²⁸.

Efekt: (monografia) *Rodzina Miłoszów i rody pogranicza polsko-litewskiego. Studia*, red. A. Baranow, J. Ławski, A. Romanik, Białystok–Vilnius 2022, 546 s.

– IV Międzynarodowa Konferencja Naukowa z cyklu „Bilingwizm w Europie Środkowo-Wschodniej. Studia” na temat: „Wilno wielokulturowe: tradycja i nowoczesność. Literatura – język – świadectwa historii. Sesja Jubileuszowa na 700-lecie miasta Wilna”, Wilno, 28-29 września 2023. Organizatorzy: UwB, Akademia Edukacji VDU, Muzeum Adama Mickiewicza w Wilnie²⁹.

²⁶ W sesji wzięło udział 37 badaczy z Polski, Litwy i Białorusi. Relacja: A. Janicka, *Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Dwujęzyczni pisarze polscy i litewscy. Zagadnienia bilingwizmu w kulturze polskiej i litewskiej. Literatura – kultura – język”, Wilno–Szetejnie 8-9 X 2015 r.*, „Bibliotekarz Podlaski” 2016/1, s. 301–305.

²⁷ Sesja zgromadziła 31 badaczy z Polski, Litwy, Białorusi i Niemiec. Relacja: A. Janicka, *II Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Dwujęzyczni pisarze litewscy i polscy XIX i XX wieku: Perspektywa komparatystyczna. W kręgu inspiracji Mickiewicza i Baranauskasa”, Wilno – Onikszty 12-13 X 2017 r.*, „Bibliotekarz Podlaski” 2017/4, s. 361–364.

²⁸ Wystąpiło 36 referentów z Polski, Litwy, Ukrainy. Relacja: A. Janicka, *Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Rodzina Miłoszów i inne rody pogranicza litewsko-polskiego”, Wilno 8-9 XI 2019 roku. Sprawozdanie*, „Bibliotekarz Podlaski” 2021/3, s. 307–314.

²⁹ Wzięło udział w spotkaniu 33 referentów. Relacja: A. Baranow, J. Ławski, *Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Wilno wielokulturowe: Tradycja i nowoczesność. Sesja jubileuszowa na*

Efekt: (monografia) *Wilno. Literackie portrety miasta. Studia. Pamięci Profesora Andrzeja Baranowa*, red. J. Ławski, Białystok 2025, 600 s.

– Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Folklor litewski i polski XIX oraz XX wieku. Źródła – literackie przekształcenia – interpretacje”, Wilno–Onikszty 23-24 XI 2018 r. Organizatorzy: UwB, UMK, Muzeum im. A. Baranauskasa i A. Vienuolis-Žukauskasa w Oniksztach, Książnica Podlaska³⁰.

Efekt: (monografia) *Folklor polski i litewski. Źródła – adaptacje – interpretacje*, red. A. Baranow, J. Ławski, V. Wróblewska, Toruń 2021, 404 s.

– Międzynarodowa Interdyscyplinarna Konferencja Naukowa „Adam Mickiewicz i romantycy wobec tradycji wileńskiego środowiska filologicznego (1795–1864). Osobowości – idee – dzieła – konteksty europejskie”, Białystok – Vilnius, 21 VI 2022 r. [częściowo *online*]. Organizatorzy: UwB, Wydział I Filologiczny PAU, Akademia Edukacji VDU, Książnica Podlaska³¹.

Efekt: (monografia) *Romantyczność i filologia. Wileńskie kręgi Adama Mickiewicza. Studia*, red. A. Baranow, J. Ławski, Białystok 2024, 406 s.

Wymienione projekty naukowe, konferencje i powstałe na ich bazie publikacje to, zaiste, imponujący wkład do nauki – jego niewątpliwym współtwórcą był śp. prof. Andrzej Baranow. Zjednywał sobie ludzi z Polski i zagranicy ciepłym, dialogicznym podejściem. Dbaliśmy wspólnie o to, by każda konferencja łączyła się ze zwiedzaniem Litwy, Wilna, z wędrówką śladami pisarzy, ale i wyprawą do Onikszt, Szetejń, Borejkwoszczyzny (niezrealizowanym marzeniem pozostała wyprawa konferencyjna na Żmudź planowana w 2026 roku). Prof. Baranow umożliwił odbycie stażu naukowego w Wilnie wielu badaczom nie tylko z Uniwersytetu w Białymstoku, lecz też z kraju. Więzy sympatii łączyły go z uczonymi białostockimi: dr hab. Anną Kiezuń, prof. UwB, prof. Anną Janicką, prof. Beatą Kuryłowicz, dr hab. Iwoną E. Rusek, prof. UwB, dr hab. Katarzyną Kościewicz, dr Anną Romanik, dr. Robertem Szymulą, dr hab. Natalią Maliutiną, prof. UwB.

700-lecie miasta Wilna”, *Wilno 28-29 września 2023 r. Sprawozdanie*, „Bibliotekarz Podlaski” 2023/4, s. 383–392.

³⁰ Z udziałem 33 badaczy z Polski, Litwy, Białorusi, Wielkiej Brytanii. Relacja: M. Napiórkowski, *Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Folklor litewski i polski XIX i XX wieku. Źródła – literackie przekształcenia – interpretacje”, Wilno–Onikszty 23–24 listopada 2018 roku. Sprawozdanie*, „Bibliotekarz Podlaski” 2019/2, s. 455–460.

³¹ Konferencja czasu pandemii, częściowo stacjonarna, częściowo *online*. Udział 23 prelegentów z Polski i Litwy (centrum obrad w Książnicy Podlaskiej w Białymstoku, prowadzenie: prof. A. Baranow, prof. A. Janicka, prof. V. Wejs-Milewska). Relacja: V. Wejs-Milewska, A. Janicka, *Konferencja Naukowa „Adam Mickiewicz i romantycy wobec tradycji wileńskiego środowiska filologicznego (1795–1864)”*. *Białystok–Vilnius, 21 czerwca 2022 r. Sprawozdanie*, „Bibliotekarz Podlaski” 2022/3, s. 373–380.

Pomagał też prof. Iwonie Rusek w zdobywaniu materiałów do książki o królowej Barbarze Radziwiłłównie i nawiązywaniu kontaktów z hermetycznym środowiskiem wileńskim. Wspierał w Wilnie i Borejkowszczyźnie organizację konferencji w 2023 roku o wybitnym polskim poecie – Władysławie Syrokomli³².

Był człowiekiem zorganizowanym, a jednocześnie otwartym i w sobie tylko właściwy sposób przyjaźnie nastawionym do ludzi, czym tłumaczyć można organizacyjny i naukowy sukces wszystkich konferencji, które współtworzył – zawsze ze wsparciem Pani doc. dr Haliny Turkiewicz. Choć nie był typem urodzonego retora i wszystkie publiczne wystąpienia na swój sposób przeżywał, to miał rzadki dar przyciągania uwagi obecnych, gdy przemawiał, zjednując słuchaczy swą osobowością, powagą, z jaką mówił o referowanych tematach. Wygłaszane w czasie tych sześciu sesji referaty, studia – spójne tematycznie i metodologicznie – zamyślał zebrać w monografii autorskiej³³. Niestety, prace zostaną zebrane, lecz tom zostanie wydany już po Jego odejściu.

Człowiek

Śp. Andrzeja Baranowa zapamiętam jako dobrego człowieka o niezwykłym, ujmującym stylu bycia i pracy, którego to stylu już trudno uświadczyc w naszej „pragmatycznej” epoce. Miał w sobie urok osobisty, w którym łączyły się różne cechy: uporządkowanie i pewna niespieszność działań, spokój wewnętrzny, wręcz antynerwowość. Był przy tym jowialny, kordialny, aczkolwiek wszyscy, którzy go znali dłużej, wiedzieli, iż jest też wcieleniem czulego ironisty w duchu Sterneńskiego Yoricka.

Ciepły, nader grzeczny, był też jednak punktualny i wymagający, lecz w tym typie, który nigdy nie narzuca czegoś partnerom rozmowy – tak też, tj. bezkonfliktowo, kierował Pracownią Komparatystyki Kulturowej.

Stanowił typ uczonego, który powoli, sumiennie szlifuje tekst, latami pracuje nad monografią, choć rozumiał konieczność przystosowania się do horrendalnych polskich wymagań ewaluacyjnych, do bezsensownej „punktozy”.

Nie lubił opowiadać o swoim życiu prywatnym, prawie też nie wspominał dzieciństwa w Kostromie, studiów w tym mieście. Manifestacyjnie domagał się, by jego nazwisko, nawet gdy to było niemożliwe, zapisywać w polskim brzmieniu,

³² Władysław Syrokomla. *Szkice i studia. W dwusetną rocznicę urodzin i sto sześćdziesiątą rocznicę śmierci pisarza*, red. K. Kościwicz, B. Kuryłowicz, H. Sokołowska, Białystok 2022.

³³ Studia i szkice prof. Baranowa ukażą się w roku 2026 w tomie z Naukowej Serii Wydawniczej „Przełomy/Pogranicza” w Białymstoku.

a nie wersji paszportowej (Andrey Baranov). Tak też je pisaliśmy gdzie tylko się dało. Znajomi podkreślali, że dzięki Żonie spolonizował się niemal zupełnie, lecz, jak myślę, czuł się spolonizowanym Rosjaninem i trochę też Polakiem z wyboru, żyjącym w polsko-litewskim środowisku językowym i kulturowym. Kiedy wygrał konkurs na stanowisko profesora literaturoznawstwa na Uniwersytecie w Białymstoku, zupełnie szczerze w rozmowie ze mną martwił się, iż będzie musiał dla polskich studentów rusycystyki odświeżyć swój „słaby” język rosyjski, którym na co dzień długo się nie posługiwał. A był przecież *native speakerem!*

Widziałem też w nim jednego z nielicznych ludzi, których nie kusiły ambicje, stanowiska, splendory i tytuły, a pociągała spokojna praca. Czy miał słabości? Jeśli tak, to takie, które wiele mówią o jego człowieczeństwie. Ot, lubił choćby słodycze, których niestety zabraniali mu lekarze. Nieraz widywaliśmy jednak Andrzeja, jak uśmiechnięty unosił z pobliskiego sklepiku paczuszki ze słodyczami (wtedy szczególnie, gdy nie było przy nim Żony Haliny). Był obowiązkowy aż do przesady – przyjeżdżał z Wilna do Białegostoku na zajęcia nawet wtedy, gdy dla zdrowia powinien był pozostać w domu. Nie przejmował się, niestety, dostatecznie swoim zdrowiem. Ale to również „dzięki” tym cechom, „słabościom” widzieliśmy w Nim człowieka godnego zaufania, przyjaciela.

Z pozorów skryty, dość tajemniczy w opowiadaniu o sobie, błyszczał w towarzystwie poczuciem humoru – zawsze ciepłym, czułym. Przy Andrzeju wszyscyśmy czuli się uspokojeni, emanowała z Niego trudna do nazwania siła dobrego spokoju, spokojności.

Jeszcze 17 października 2024 roku informował mnie w mailu o trasie wycieczki śladami pisarzy, którą miał poprowadzić jego wileński przyjaciel, dr Józef Szostakowski, w czasie listopadowej sesji w Wilnie. W tym samym liście dodał jednak enigmatycznie: „Moja sytuacja zdrowotna się pogorszyła (gorączka, trudności z chodzeniem)”. Dwa dni później, 19 października, pisał: „Jeśli chodzi o zdrowie, na razie wielkich postępów nie ma, muszę się leczyć”. Wtrącał to mimochodem niejako, ustalając szczegóły wizyty kolegów z Jego Pracowni u dziekana, deklarując swą obecność na najbliższej Radzie Dyscypliny Literaturoznawstwo, „jeżeli sytuacja pozwoli”. 28 października po wizycie u lekarzy wyznał, że „sprawa okazała się poważna”, lecz nadal – szczegółowo – dopytywał o to, czy Jego seminarzyści mogą napisać prace z komparatystyki w języku polskim. Jeszcze 30 października przeczytałem w mailu Jego „Cześć, Jarku!”, zapowiadające już tylko kolejną wizytę lekarską: „Może okazać się tak, że jakiś czas zostanie w szpitalu”.

Zmarł 5 listopada 2024 roku w Wilnie. Zostawił dzieło, dobrą pamięć i obejmującą wszystko pustkę po Dobroci, którą był.

Elk, 11 sierpnia 2025 r.

Bibliografia

- Baranov A. I., *Достоевский и польская литература до 1918 г.*, Moskwa: MAKS-Press, 2001, 290 s.
- Baranov A., *Literatura Młodej Polski: poetyka, teksty i konteksty*, Vilnius: Vilniaus Pedagoginio Universiteto Leidykla, 2007, [1] 76 s.
- Baranov A., „Rossica” Stefana Żeromskiego. *Wybrane konteksty i dyskursy*, Białystok: Wydawnictwo Temida 2, 2020, 235 s.
- Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Adam Mickiewicz i romantycy wobec tradycji wileńskiego środowiska filologicznego (1795–1864)”*. Program, red. J. Ławski, A. Baranow, oprac. graf. E. Frymus-Dąbrowska, Białystok–Kraków 2022, 16 s.
- Program Konferencji Naukowej „Wilno wielokulturowe: tradycja i nowoczesność”*, red. J. Ławski, A. Baranow, oprac. graf. E. Frymus-Dąbrowska, Białystok–Vilnius 2023, 16 s.
- Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Folklor litewski i polski XIX oraz XX wieku. Źródła – literackie przekształcenia – interpretacje”*. Wilno–Onikszty 2018. Program, tekst V. Wróblewska, A. Baranow, oprac. M. Siedlecki, K. K. Pilichiewicz, oprac. graf. K. Zaniewski, Białystok–Toruń 2018, 20 s.
- Program Konferencji Naukowej „Rodzina Miłoszów”*, oprac. A. Baranow, P. Suchodolski, tekst D. Kukielko, J. Ławski, oprac. graf. H. Pilcicki, Białystok–Vilnius 2019, 16 s.
- Program Konferencji „Dwujęzyczni pisarze litewscy i polscy XIX i XX wieku. Perspektywa komparatystyczna. W kręgu inspiracji Mickiewicza i Baranauskasa”*, Wilno–Onikszty 12–13 X 2017 roku, red. D. Kukielko, H. Pilcicki, układ A. Baranow, K. K. Pilichiewicz, tłum. na język litewski H. Turkiewicz, A. Baranow, oprac. graf. H. Pilcicki, Białystok 2017, 36 s.
- Program Konferencji „Dwujęzyczni pisarze polscy i litewscy. Zagadnienia bilingwizmu w kulturze polskiej i litewskiej. Literatura – kultura – język”*, Wilno–Szetęjnje 8–9 października 2015 roku, red. techniczna D. Kukielko, H. Pilcicki, koncepcja i układ J. Ławski, A. Baranow, Białystok 2015, 40 s.
- Zagadnienia bilingwizmu*, pod red. Ł. Zabielskiego, Seria I: *Dwujęzyczni pisarze litewscy i polscy*, red. A. Baranow, J. Ławski, NSW „Colloquia Orientalia Bialostocensia” T. XXVIII, Białystok–Vilnius 2017, 615 s.

Jarosław Ławski

University of Białystok

PROFESSOR ANDREY BARANOV (1959–2024). A MEMORY

Summary

The article presents the profile of Prof. Andrey Baranov, a theoretician of Polish, Russian, and Lithuanian literature, as well as an expert in the issues of cultural borderlands and the methods of modern comparative studies. Professor Baranov was born in

Kostroma, Russia. He received his doctoral and habilitation degrees in Moscow, under the supervision of Prof. Elena Tsybenko. Together with his wife, docent Halina Turkiewicz, a Polish academic from Vilnius, he settled in Lithuania, where he worked as a literary historian at the Vilnius Academy of Education. In 2017, he was appointed Professor of literature studies at the University of Białystok (Poland), where he was Head of the Department of Comparative Literary Studies of the Department of Philological Studies “East-West”. He organised six international scientific conferences in Vilnius, on these subjects of the Baltic-Slavic literary borderland, the Lithuanian-Polish borderland, bilingualism, and the works of Adam Mickiewicz and Czesław Miłosz. He was widely appreciated not only as a researcher, but also as a good, warm-hearted person.

Key words: Professor Andrey Baranov, Russian literature studies, Kostroma, Moscow, Vilnius, Białystok, borderlands, comparative studies, Academy of Education in Vilnius, University of Białystok.